

**Sp.**

## **143. Tillaga til þingsályktunar**

[121. mál]

um geðheilbrigðismál, skipulag og úrbætur.

Flm.: Helgi Seljan, Salome Þorkeldsdóttir, Davíð Aðalsteinsson, Karl Steinar Guðnason, Stefán Jónsson, Jóhanna Sigurðardóttir, Jón Helgason, Egill Jónsson.

Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að taka nú þegar til algerrar endurskoðunar öll geðheilbrigðismál hér á landi með tilliti til þess að byggt verði upp nýtt skipulag þessara mála.

Í þessu skyni skipi viðkomandi ráðherra nefnd til undirbúnings málinu þar sem m. a. aðstandendur geðsjúkra eigi fulla aðild.

Nefndin skili álit fyrir árslok 1981. Brýnustu viðfangsefni, sem vinna þarf að ýmist samhliða nefndarstarfinu eða í nefndinni sjálfri, eru þessi:

- 1) Að lokið verði við framkvæmdir við Geðdeild Landspítalans á næstu tveimur árum og starfsfólk ráðið svo deildin geti sinnt verkefni sínu að fullu.
- 2) Að aðstaða til skyndihjálpar og neyðarþjónustu verði bætt.
- 3) Fullkonnari göngudeildarþjónustu verði komið á.
- 4) Fjölgæð verði vernduðum heimilum fyrir geðsjúka.
- 5) Sérstök áhersla verði lögð á aðstöðu fyrir unglinga með geðræn vandamál (12—16 ára), svo sem lög kveða á um.
- 6) Í stað fangelsisvistar geðsjúklinga komi viðeigandi umönnun á sjúkrastofnunum.
- 7) Reglur um sjálfræðissviptingu verði teknar til rækilegrar endurskoðunar.
- 8) Atvinnumál geðsjúkra verði í heild tekin til athugunar, m. a. með tilliti til verndaðra vinnustaða, nauðsynlegustu iðjuþjálfunar, endurhæfingar, þ. m. t. símenntunar og ráðgjafaraðstoðar til að komast út í atvinnulífið á ný.  
Kannaðir verði allir möguleikar hins opinbera svo og atvinnurekenda til lausnar þessa vanda.
- 9) Stóraukin verði almenn fræðsla um vandamál geðsjúklinga og aðstandenda þeirra svo og um eðli geðrænna sjúkdóma. Ráðgjafarþjónusta verði sem allra best tryggð.

### **Greinargerð.**

Tillaga þessi var flutt á síðasta löggjafarþingi. Hún fékk ekki afgreiðslu. Tillagan er flutt öðru sinni, nokkuð breytt. Greinargerð er að miklu óbreytt.

Tillaga þessi er flutt af þingmönnum allra flokka í samráði við stjórn Geðhjálp, félags geðsjúklinga, aðstandenda og velunnara.

Meginuppstaða greinargerðarinnar og rök fyrir tillögunni eru sett fram af stjórn Geðhjálp, og kunna flutningsmenn því fólki þakkir fyrir það starf.

Mjög er brýnt að gaumgæfa geðheilbrigðismál hér á landi. Í 1. gr. heilbrigðis- laga frá 6. maí 1978 er kveðið svo á:

„Allir landsmenn skulu eiga kost á fullkonnustu heilbrigðisþjónustu, sem á hverjum tíma eru tæk á að veita, til verndar andlegri, líkamlegri og félagslegri heilbrigði.“

Vissulega er margt vel gert og við stöndum vel að vígi á ýmsum sviðum, en miður annars staðar, og svo er um geðheilbrigðismál. Ef til vill er það vegna þeirrar hulu sem hvílir yfir geðsjúkdómum sökum lítillar umræðu og fræðslu um þessa

sjúkdóma almennt, og þar af leiðandi er það ekki rætt, að geðsjúkdómar hrjái fólk, nema þá í flimtingum og glensi manna á meðal, því miður.

Geðrænis sjúkdómar eru þó ein algengasta fötlun sem um getur.

Samkvæmt rannsókn, er gerð hefur verið, þurfa 20% af íbúum hins vestræna heims að leita geðlæknis einhvern tíma á ævinni. Það þýðir að fimmtungur íslensku þjóðarinnar þarf einhvern tíma að leita geðlæknisaðstoðar. Þau vandamál, sem upp koma, eru mismikil og krefjast mismunandi meðferðar. En að hverju á svo þessi hópur að hverfa? Ágætri þjónustu á ýmsum sviðum, en því miður allt of fáum meðferðarplássum og umtalsverðum erfiðleikum þess vegna. Til að fá fullkomna þjónustu samkvæmt staðli heilbrigðismálaráðuneytisins eiga Íslendingar að hafa 4.8 „pláss“ (sjúkjarúm) á hverja 1000 íbúa fyrir fólk með geðræn vandamál, en í raun eru þau 1.9 á hverja 1000 íbúa á því herrans ári 1980.

Tillaga þessi er í raun og veru tvíþætt. Hún gerir ráð fyrir skipun nefndar sem hafi það að markmiði að taka öll geðheilbrigðismál til endurskipulagningar og þar sem leyst yrði úr ýmsum vandamálum til frambúðar. Hins vegar er bent á ýmis atriði sem knýja þannig á um úrbætur að á þeim er rétt að vekja sérstaka athygli og fá fram úrbætur svo fljótt sem mögulegt er, helst áður en Alþingi afgreiddi lagafrumvarp þessa efnis.

Skipan í nefnd til endurskoðunar geðheilbrigðismála er mjög nauðsynleg með tilliti til framtíðarstefnu og hagræðingar fyrir alla er hlut eiga að máli. Gildi þess, að aðstandendur eigi fulltrúa í nefndinni, er mikið. Aðstandendur eru þeir sem berá hita og þunga þess að koma sínum nánasta undir læknishendur og sjá hlutina frá öðru sjónarhorni en þeir sem starfa inni á geðdeildum undir stöðugu álagi, er sífellt rúmleysi, mikil neyð og mjög veikir sjúklingar skapa.

1. Þörfin á þjónustu Geðdeildar Landspítalans er mjög brýn, þó sú opnun, sem orðið hefur, hafi aukið verulega þjónustu við geðsjúklinga. Enn er þó erfitt að hafa skipulagt biðlistakerfi, það er aðeins hægt að anna bráðatilfellum. Af því leiðir að þeir sjúklingar, sem geta verið á heimilum sínum með hjálp og fyrir tilstilli aðstandenda sinna, eru látnir bíða, uns þeim hefur elnað svo að þeir eru farsjúkir og krefjast bráðainnlagnar, og fá ekki þá þjónustu sem þeim ber samkv. heilbrigðislögum. Tilfinningalegt álag aðstandenda er mjög mikið undir þeim kringumstæðum að sjá sinn nánasta veikjast meir og meir, hverfa frá raunveruleikanum og geta litð að gert, sökum þess aðstöðuleysis er hér ríkir.

Samkv. upplýsingum frá Bjarka Eliassyni gista að jafnaði 3 einstaklingar fangageymslur á nóttu hverri allan ársins hring að bíða eftir „plássi“ á geðdeild. Sökum sjúkdóms síns geta þeir ekki verið heima og rými er ekki til á geðdeildum.

Opnun allrar Geðdeildarinnar mundi tryggja það betur en er í dag, að sjúklingar yrðu ekki útskrifaðir of fljótt af geðdeildum, eins og nú vill því miður brenna við, en ástandið er enn þannig að einungis er hægt að sinna mjög veikum og margir bíða veikir utan sjúkrahúsa.

Þeir, sem eru síðan útskrifaðir rétt þegar sjúkdómsástandið er í rénum, eru ekki í stakk búnir til að takast á við kaldan raunveruleikann.

Nú liggja menn oft skemur en þyrfti á geðdeild til þess að unnt sé að rýma fyrir öðrum farsjúkum. Þetta eykur til muna líkur á að bati verði ekki verulega varanlegur og innlagnir og legudagar á geðsjúkrahúsi fleiri en vera þyrfti, ef aðstaða væri til að veita lengri legutíma og betri hugsanlega þjónustu strax í upphafi.

Þá skal víkja að nokkrum hinum einstöku atriðum sem tillagan lýtur sérstaklega að, án þess að um tæmandi rökstuðning verði að ræða.

- 2.1. Neyðarþjónusta er ekki sem skyldi, t. d. er hvergi staður til að leita aðstoðar sérfróðra utan venjulegs vinnutíma og ekki er hægt að kalla út sérfróðan mann til aðstoðar á heimilum utan dagvinnutíma.

- 2.2. Mjög er erfitt að leggja sjúkling inn á Kleppsspítala vegna löggjafar um innlagnir, sjálfræðissviptingu, en hún gerir einnig réttarstöðu sjúklings lélega, svo sem síðar verður vikið að.
- 2.3. Kleppsspítalinn er eina geðsjúkrahúsið sem ber lagaleg skylda til að taka við veiku fólki hvaðan sem er og hvenær sem er, sjálfræðissviptu og í fylgd lögreglu. Geðsjúkir munu vera eini sjúklingahópurinn er þarf að fara í lögreglu-fylgd inn á sjúkrahús til meðferðar.
- 2.4. Bæjarvaktarlæknar eiga oft í erfiðleikum með að sinna útköllum vegna geðsjúklinga, bæði vegna anna og eins þess, að sökum rúmleysis á geðdeildum er afar lítið sem þeir geta gert, utan það að leysa bráðan skammtímavanda.
- 2.5. Heimilislæknar eru einnig illa í stakk búnir til að geta greint og aðstoðað þá er til þeirra leita með geðræn vandamál. Þó hafa þeir reynt að koma sér upp fræðsluáðstöðu, umræðuhópum með sérfræðingum sér til aðstoðar, en vegna skorts á sérfræðikunnáttu og ráðgjöf verða vandamál, sem borin eru upp hjá heimilislæknum, að skyndilegum stórvanda, sem krefst bráðainnlagnar strax.
- 2.6. Neyðarþjónusta ætti að verða til í tengslum við göngudeild.
- 3.1. Æskilegt væri að göngudeild væri opin allan sólarhringinn. Nú er opin göngudeild á Kleppsspítalanum til kl. 19.00 og á Geðdeild Landspítalans til kl. 16.30 virka daga. En sjúklingar og þeirra nánustu þurfa að sjálfsgöðu oft á hjálp að halda á kvöldin, nóttunni og helga daga.
- 3.2. Á göngudeild er nú rekin þjónusta fyrir þá sem hafa legið inni á Kleppsspítala, en án eftirlits með hverjum einstökum, þannig að þangað leita aðeins þeir sem vilja.
- 3.3. Það er ekki til starfslið til að hringja út þá sjúklinga, sem ekki mæta, né heldur mannaflí til að fara á heimilin og fylgjast með þeim sjúklingum er ekki sækja göngudeild, en það er oft fyrsta einkenni þess hjá mörgum sjúklingum, að þeim sé að elna sóttin.
- 4.1. Til eru vernduð heimili og hafa þau gefist vel, en þeim þarf að fjölga í formi „áningarstaða“ milli heimilis og geðdeildar, þannig að sjúklingar aðlagist betur hinu daglega lífi á vernduðum stað.
- 4.2. Einnig er þörf á fleiri heimilum fyrir þá er geta ekki verið einir eða búið hjá fjölskyldu sinni, en geta unnið úti og séð um rekstur sameiginlegs heimilis undir eftirliti.
- 4.3. Einnig er brýn þörf á að leysa vanda geðsjúkra útigöngumanna með gisti- aðstöðu og matargjöf til þeirra er hvergi eiga höfði sínu að halla.
- 5.1. Innlagningarþjónusta fyrir unglunga á aldrinum 12—16 ára með geðræn vandamál á háu stigi er mjög af skornum skammti, og eru þeir afskiptur hópur. Það er ef til vill vegna þess að aukin sérhæfni samfélagsins og auknar skyldur unglunganna virðast minnka réttindi þeirra. Þeim finnst þeir útundan og það eykur á þunglyndi þeirra og erfiðleika í félagslegri aðlögun.
- 5.2. Ráðgjöf þeim til handa er mjög dreifð og þörfin á fleiri meðferðarheimilum og unglingageðdeild er alltaf að aukast.
- 5.3. Útdeildin vinnur merkt starf fyrir unglunga sem eiga í erfiðleikum. Því ætti að styðja hana og efla það starf er hún leggur af mörkum.
- 6.1. Stefna verður að því, að geðsjúklingar, er sæta fangelsisvist, séu vistaðir við þau skilyrði, er draga úr sjúkdómseinkennum þeirra, og farið sé að lögum í því efni. Frelsisskerðing er skref sem tekið er til öryggis vegna samborgaranna, en lokamarkið verður að vera að gera fangann að nýtum samborgara, ef mögulegt er.
- 7.1. Réttur sjúklings er skertur við sjálfræðissviptingu, og erfiðleikar aðstandenda, tilfinningalegir og félagslegir, eru miklir.
- 7.2. Því hlýtur að teljast sjálfsgagt að taka reglurnar til algerrar endurskoðunar í því skyni að finna þeim betra og manneskjulegra form. Í því efni er rétt að líta til reynslu annarra þjóða, þó engin alhliða alhæfing dugi í þeim efnum.

- 8.1. Atvinnumál geðsjúkra eru í ólestri vegna þeirra erfiðleika sem eru á því að fá atvinnu fyllilega við þeirra hæfi er sjúkir eru.
- 8.2. Vöntun er á vernduðum vinnustöðum, þar sem skipulögð iðnjúlfun fer fram.
- 8.3. Flestir þeir geðsjúklingar, er leita fyrir sér um vinnu, eru á umtalsverðum lyfjaskömmtum. Þess vegna vekja þeir athygli samstarfsmanna sinna. Þeir taka oft að sér störf er krefjast hraða og skarprar hugsunar, sem þeir vegna sjúkdóms síns geta illa valdið, og gefast því upp. Það brýtur niður sjálfsvirðingu einstaklings svo að honum finnst hann ævinlega fara halloka.
- 8.4. Einn verndaður vinnustaður er rekinn fyrir geðsjúklinga. Er það Bergiðjan í tengslum við Kleppsspítalann. Þar fer fram iðnjúlfun að einhverju leyti. Þó er mikill fjöldi sjúklinga sem ekki getur nýtt sér þessa aðstöðu vegna þess að fjöldi starfsmanna þarf að takmarka við stærð iðnaðarhúsnæðisins.
- 8.5. Iðnjúlfun er dálítill á geðsjúkrahúsum, en eftir útskrift eru flestar þjargir bannaðar. Þó eru fyrirtæki hér í borg sem hafa sýnt þessu máli mikinn skilning og verið mjög til aðstoðar.
- 8.6. Stór hluti geðsjúklinga hefur einhverja starfsmenntun eða þjálfun, og þyrfti að kanna möguleika á að nýta hana, en það hefur ekki verið gert svo vitað sé.
- 8.7. Einnig þyrfti að kanna hug stéttarfélaganna til að taka atvinnumál geðsjúkra til endurskoðunar.
- 9.1. Komið verði á fót markvissri aðstandendafræðslu í formi námskeiða, svo sem fræðslunámskeið SÁÁ fyrir fjölskyldur.
- 9.2. Mjög er brýnt að auka alla fræðslu um geðsjúkdóma meðal almennings og einnig að auka þessa fræðslu til muna í framhaldsskólum, þannig að geðsjúkdómum sé gert þar jafnhátt undir höfði og öðrum kvillum, sem þar er getið.

Verulegt átak í þjónustu við geðsjúka og þeirra nánustu er mál sem brýnt er að leysa í okkar velferðarþjóðfélagi. Það mundi leysa vanda í allri nýtingu sjúkrarúma á landinu, ef betur væri að geðsjúkum búði, og auka mjög möguleika á lausn annarra brýnna viðfangsefna er hér eru talin.

En á það verður aldrei lögð of þung áhersla, að þessi mál séu rædd opinskátt og af fullri reisn, svo sem þeim ber.

Tillaga þessi gæti verið tímabært innlegg inn í þá umræðu svo og áhersluatriði fyrir stóráuknar framkvæmdir á þessu málavíði.